

ABBÂS VESİM'İN MENSUR ESERLERİ VE BU ESERLERDEKİ ŞİİRLERİN İNCELEMESİ*

*İbrahim HALİL TUĞLUK***

Öz

Klasik Türk Edebiyatı, özellikle Fars edebiyatının etkisiyle şekillenmiş, zamanla kendi edebî dilini oluşturarak Türk edebiyatı'nın önemli bir zaman dilimine damga vurmuştur. Bu edebiyatın temel ifade vasıtası nazımdır. Nesir, daima nazımın gölgesinde ve ikinci derecede kalmış, mensur eserler daha çok tarih, coğrafya, din ilimleri, astronomi, tıp ve biyografi gibi didaktik konularda yoğunlaşmıştır. Nesir dili de amaç ve içerik bağlamında farklılıklar göstermiştir. Nesir dilinin önemli bir özelliği de şiir diline olan yakınlaşma çabasıdır. Özellikle seci vasıtasıyla sağlanan dil ahengi, manzum parçalarla nazma daha da yakınlaştırılmıştır. Mensur eserlerdeki bu manzum parçalarla ilgili çalışmalar; bir taraftan klasik Türk nesir edebiyatında geçen manzum parçaların istatistiğini çıkarmak, diğer taraftan nesir içinde nazımla kurulan anlam ve ahenk kombinezonlarını tespit etmek, son olarak Osmanlı'nın klasik kültür alt yapısını belirlemek açısından önemlidir. Osmanlı tarihinde edebî ve ilmî hüviyetleriyle ön plâna çıkmış birçok sanatkar, bilim adamı vardır. Abbâs Vesîm 18. yy. da yaşamış, zikredilen bu vasıfları kişiliğinde birleştirebilmiş şahsiyetlerdendir. Bu yönü, eserlerinin birçok açıdan incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede Abbâs Vesîm'in edebiyat dışında kaleme aldığı tıp ve astronomi alanındaki eserlerin manzum parçalarının incelenmesi, mensur eserlerdeki manzum söyleyişi tespit etmek ve mensur eserlerin üslup özelliklerini belirlemek açısından önemlidir. Bu çalışmada, 18. yüzyıl şair ve yazarı Abbâs Vesîm'in mensur eserlerinin araştırılması, nüshalarının tespiti, bu eserlerdeki manzum parçaların transkripsiyonu ve bu parçaların biçim ve içerik açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abbâs Vesim, klasik edebiyat, nesir, nazım, mensur eser.

* Bu çalışma, Adiyaman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne FEFBAP / 2011-0021 numaralı proje ile desteklenmiştir.

** Doç.Dr. Adiyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, itugluk@adiyaman.edu.tr

PROSAIC TEXTS OF ABBÂS VESİM AND INVESTIGATING OF THE POEMS IN THESE TEXTS

Abstract

Classical Turkish Literature has been formed by effect of Persian literature to a large extent and formed its own language and so had a large important period of Turkish literature. Basic expression means of this literature is poetry. Prose has been always in the shadow of poetry and second class, in fact prosaic texts are usually about didactical subjects just as history, geography, science of religion, astronomy, medicine and biography. Prosaic wording has also differences in the context of purpose and content. An important feature of prose form is its effort to approach to poetry form. Harmony in language that is constituted by rhythm especially approached prose texts to poetic wording further. Studies about these poetic texts in prosaic texts are quite important in points of confirming statistics of poetic texts in Classical Turkish prose literature, retaining, meaning and harmony combinations that have been established by poetry in prose and also designating classical cultural substructure of Ottoman. There are a lot of scholar and craftsman who came into prominence by their literal and scholarly identity in Ottoman history. Abbâs Vesîm is among the people who lived in 18th century and had these features. His works must be investigated in many aspects because of these features. In this context, it is important to research poetical sections of his works about medicine and astrology that Abbâs Vesîm wrote except literature in the sense of confirming poetical wording in prosaic texts and designating wording features in prosaic texts. In this study, it is aimed to search the prosaic works of Abbâs Vesîm who is poet of 18th century, confirm the copies, transcript of poetic sections in these works and search these works in the sense of form and content.

Keywords: *Abbâs Vesim, Classical literature, prose, poetry, prosaic work.*

1. GİRİŞ

1.1. Abbâs Vesîm Hayatı ve Eserleri

18. yüzyılın önemli ilim adamı ve şairlerinden Vesîm Efendi ile ilgili bilgiler, kaleme aldığı eserlerde ve biyografik kaynaklarda mevcuttur.¹ İstanbul'da doğan

¹Abbâs Vesîm'in hayatı ile ilgili detaylı çalışma için bkz. İbrahim Halil Tuğluk, Abbâs Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi. Ankara, 2007. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Abbâs Vesîm'in babası ile ilgili eserlerinde bir bilgi yoktur. Kaynaklarda babasının ismi Abdurrahman olarak geçer.

Süleymaniye Dârü't-tıbbında yetişen 18. yy.'ın önemli bir hekimi olan Abbâs Vesîm, İstanbul'da Sultan Selim Çarşısında bir dükkân açmış, orada hekimlik mesleğini icra etmiştir. Vesîm'in Mehmed Sâdık adında hekimbaşılık yapmış bir yeğeni olduğu bilinmektedir.

Topkapı Sarayı Hazine bölümü 961 numaraya kayıtlı Divan nüshasının başında '... *Seyyid Vesîm-i pür-taksîr* ...' ifadesi vardır. Bu kayıt başka bir yerde geçmemektedir.

Abbâs Vesîm'in kaleme aldığı eserler onun oldukça iyi bir eğitim aldığını gösterir. Şair, *Dustûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*'in ön sözünde eğitimi ile ilgili önemli bilgiler verir. Hocaları, eğitim yolunda çektiği sıkıntılar, bu amaçla yaptığı seyahatlar ve amaçları ile ilgili açıklamalar yapar. Buna göre Abbâs Vesîm, genç yaştan itibaren ciddi bir çalışma içine girmiş, hem dinî hem de pozitif bilimlerle uğraşmıştır. Kırk yıl, doğum yeri olan İstanbul'da sabırla çalışmış, ilmini ilerletmek gayesiyle Mekke, Medine ve Mısır'a seyahatlarda bulunmuş, oralarda birçok ilim adamıyla görüşüp onlardan istifade etmiştir. Aynı zamanda Batı hekimlerini de takip etmiş Latince, Yunanca ve İtalyanca ile Afrika'da konuşulan bazı dilleri öğrenmiştir. Abbâs Vesîm, bu ön sözde övdüğü ve üstadım diye bahsettiği Mevlâna Kâtipzâde Mehmed Refî' Efendi'den tıp ile ilgili bilgiler aldığını belirtir. *Nehcû'l-Bülûğ*'un ön sözünde astronomi ile ilgili bilgileri Mevlânâ Ahmed Mısıri'den aldığını, astronomi fenninde birçok kitap ve risâle mütalaa ettiğini ifade eder. Müstakimzâde, Abbâs Vesîm'in ta'lik hattını Hekimbaşı Kâtipzâde Refî Efendi'den, tıp eğitimini Bursalı Ali ve onun üstadı Derviş Ömer Şifâ'î'den aldığını, felsefe ilmini ve Farsçayı Yanyalı Es'ad Efendi'den; Örfî, Sâ'ib ve Şevket divanlarını, Mesnevî-i Şerîf'i Derviş Sâdık Fethiyevî, Derviş Şâhid ve Derviş Düstûr'dan talim ettiğini belirtir. *Vesîletü'l-Metâlib fî İlmi't-Terâkib*'in ön sözünde Abbâs Vesîm, tıp ilmini Hayâtî-zâde

Mehmet Emin Efendi'den aldığı, eseri yazarken Petro adındaki Yunan hekimiyle bazı zorlukları mütalaa ettiklerini belirtir.

Abbâs Vesîm'in en önemli özelliklerinden biri de kimden olursa olsun ilme duyduğu iştiyakını gidermeye çalışmasıdır. Abbâs Vesîm, nerede bir ilim ehli görse ona ulaşmaya, ondan istifade etmeye çalışmıştır. Yabancı ilim adamlarının eserlerini de inceleyen Vesîm, aynı zamanda iyi bir dinî eğitim almış, çalışmalarını sadece teorik olarak yapmamış, pratiğe de aktarmıştır.

Biyografisini anlatan eserlerde kendisinin tasavvufî yönü üzerinde de durulur. Halvetî, Kâdirî ve Nakşibendî tarikatlarına intisap eden Abbâs Vesîm, son olarak Mehmed Emin Tokâdî'ye bağlanmıştır.

Abbâs Vesîm Efendi, ilim tahsil etmek amacıyla Mekke, Medine, Mısır ve Şam'a seyahatlarda bulunmuştur.

Abbâs Vesîm, kendini yetiştirmiş bir ilim adamı, sanat inceliğine sahip bir şairdir. Biyografisini ele alan bazı eserlerde kaynak belirtilmeden Süleymaniye civarındaki evinde haftalarca yabancı hekimlerin bulunduğu belirtilir.

Abbâs Vesîm'in fiziki özelliği açısından elimizde bulunan en önemli bilgi onun kambur oluşudur. Biyografisinin verildiği kaynaklarda da bu özelliği özellikle vurgulanır. Hatta Abbâs Vesîm'in şöhretinin "Kambur Vesîm" olarak yayıldığı ya da şairin bu lakapla anıldığı belirtilir.

Abbâs Vesîm, 29 Şevval 1173 (13 Haziran 1760) Cuma günü vefat etmiş ve Edirnekapı dışına defnedilmiştir. (Tuğluk, 2007: 30) ²

² Konuyla ilgili çalışmalar adı geçen tez çalışmasında ayrıntılarıyla zikredilmiştir. Ayrıca kaynakçada ilgili çalışmalar gösterilmiştir.

1.2. Eserleri

Abbâs Vesîm'in divanının yanı sıra tıp, astronomi alanında kaleme alınmış birçok eseri vardır. Ayrıca kaynaklarda vefk ile ilgili bir eseri olduğu belirtilir. *Risâle-i Vefk* adlı eserine kütüphane kayıtlarında ulaşamadık. Sırrı Akıncı, Abbâs Vesîm'le ilgili makalesinde hiçbir kaynak vermeden şairin İslam hukuku (fıkıh) ile ilgili bir eseri olduğunu belirtir. (Akıncı, 1961: 697) Bu bilgi eski-yeni başka hiçbir kaynakta geçmez. Kütüphane taramalarında böyle bir esere rastlayamadık.

1.2.1. *Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*

Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm, Abbâs Vesîm'in tıp alanında kaleme aldığı önemli bir eseridir. Eser, Batılılaşma yolundaki Türk tıbbının bir ürünüdür. Eser, 1161 / 1748'de yazılmıştır. Kitap bir ön sözle başlar. Yazar, bu bölümde Allah'a hamd ve sena ettikten, Hz. Muhammed'e salavat getirdikten sonra ilim yolunda yaptığı çalışmalar konusunda bilgi verir, eseri nasıl oluşturduğunu anlatır. Sultan III. Mustafa için yaptığı macunu anlatır. Eserin ön sözünde manzum parçalar da vardır. Bu bölümün dili secilidir. Uzun tamlamalar kullanılmıştır. Sonraki bölümde kitabın içindekiler bölümü sıralanmıştır. Buna göre kitap şu bölümlerden oluşur:

- **Mukaddime:** Bu bölümde tıpta bilinmesi gereken kurallar anlatılmıştır.
- **Birinci bölüm:** Baştan ayağa kadar hastalıkların özellikleri anlatılmıştır.
- **İkinci bölüm:** Kadın ve çocuk hastalıkları anlatılmıştır.
- **Üçüncü bölüm:** Tümörler ve ülserler anlatılmıştır.
- **Dördüncü bölüm:** İlaçlar anlatılmıştır.
- **Hâtîme:** Bu bölümde hekimlere tavsiyelerde bulunmuştur.

Eserde her hastalığın önce Arapça terminolojisi verilmiş, sonra Türkçe karşılığı verilip açıklanmıştır. Her hastalık *sebep*, *belirtiler* ve *ilaç* olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Yazar, Batılı ve Doğulu hekimlerden alıntılar yapmıştır. Eser üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. (Akıncı, 1964: 146, 131-142)

Baş:

Fâtih-i gencîne-i râz-ı Hâkîm Bismillâhi'r-rahmâni'r-raḥîm.

Son:

Bu veşāya vü nesāyih ile 'amele tevfiḳ verip zikri mürûr etdiâi üzere şâhib-kemâl eyleye âmîn.

Eserin nüshaları:

1. Ragıp Paşa Kütüphanesi: Nu: 946 (1062 yaprak), 947 (1026 yaprak), nesihle, 1062-1026 yaprak, 31,9x20 (24x18) cm, 35 str.

2. Beyazıt Devlet Kütüphanesi: Nu: 4097, nesihle, 843 vr., 33.5x20.5 (27x11.5) cm, 45 str.

Sırrı Akıncı, eseri tanıtırken yukarıda zikredilen nüshaları tespit ettiğini, özel kütüphanelerde eserin nüshalarının bulunup bulunmadığını bilmediğini ifade eder. Eserin iki nüshası daha vardır.

3. Arkeoloji Müzesi: Arkeoloji Müzesi'ndeki nüsha dört cilttir:

a. Nu: 724, rika, 393 vr. 34x22 (25.5x13) cm.

b. Nu: 725, rika, 34x22, (25.5x13)

c. Nu: 726, nesihle, 309 vr. 32x20 (25.5x12)

ç. Nu: 727, nesihle, 219 vr. 32x20.5 (25.4x12)

4. Topkapı Sarayı Kütüphanesi: nr: EH 1821, nesihle, 314 mmx185 mm 498 vr. 35 str. (I. Cilt)

Nesihle, 314 mm x 185 mm, 514 vr. 35 str. (C.2) (Karatay, 1961: 380)

1.2.2. *Nehcü'l-Bülûğ fi Şerhi Zîc-i Ulûğ*

Uluğ Bey Zîc'nin Türkçe şerhi olan eser, Sultan I. Mahmud'a sunulmuştur. Yazar eserin mukaddimesinde eseri niçin kaleme aldığını belirtir. Buna göre, Abbâs Vesîm'in hocası Ahmed Mısrî yazardan bu eseri Türkçeye tercüme etmesini istemiştir. Zira zaman içinde dilde meydana gelen değişimler, İstanbuldaki talebelerin bu eserden yararlanmalarını zorlaştırmıştır. Yazar, bu gibi sebeplerle eseri Türkçeye tercüme etmiştir. *Nehcü'l-Bülûğ* ismi ebced

hesabıyla yazarın eseri tercümeyle başladığı tarihi (H. 1158) gösterir. Eserin dili Düsturu'l-Vesîm'e göre sadedir. Ancak Abbâs Vesîm, eserinde Uluğ Bey'in verdiği örnekleri İstanbul'u esas alarak kendisi yeniden düzenlemiştir. Yazar, eski Türk takvimini incelemiş ve metinde olmayan İbrânî ve Rûmî takvimleri ilave etmiştir.

Baş:

Sa' du's-su'üd ĥamd ü sipâs ...

Son:

Ehl-i aĥkâm için tertîb-i âřâr bu fuřûluñ tebdîl olmasıyladır. Edvâr için i' tîkâd-ı tamâm irâd etdiler.

Eserin nüshaları:

1. Süleymaniye Ktp. Hamidiye, nu. 858, nesihle, 293 vr. 12.5x20.4 (6.6x14.3) cm. 23 str. İstinsah: 12 asır sonu.

2. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu. 240, nesihle, 259 vr. 12x20 (7.8x15.6) cm. 23 str. İstinsah: 1215 (1800-1801), KRKYEK, II, 24.

3. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu. 248/1, nesihle, 327 vr. 15.5x21.1 (9.3x17) cm. 19 str. İstinsah: 18 Cemâziyelevvel 1158 (1745), KRKYEK, II, 26.

4. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu. 258, nesihle, 79 vr. 15.5x23.5 (7x14.5) cm. 25 str. İstinsah: 12 asır.

5. Beyazıt Umumi Ktp. nu. 4646, nesihle, 359 vr. 14.5x21.2 (7x14.2) cm. 21 str. İstinsah: 1180 / 1767.

Temellük kaydı: Temellükü fakîrû'l-hasîr el-muhtâc ilâ Rabbihi'l-Kadîr Muhammed Es'âd Selânîkî.

6. İzmir Milli Ktp. nu. 672, dolap: 21, depo: 17089, nesihle, 256 vr. 14.8x20.2 (9.5x18) cm. 23 str. İstinsah: 13 Zilkâde 1179 Cuma.

7. İzmir Milli Ktp. nu. 726, depo: 50, depo: 26755, nesihle 236 vr. 14x19.7 (7x14) cm. 23 str.

8. Edirne Selimiye Ktp. nu. 982, nesihle, 316 vr. 16x22 (6.3x 14.2) cm. 21 str. İstinsah: 12. asır sonları.

9. Tavşanlı Zeytinoğlu Ktp. nu. 291, (1673) 232 vr. İstinsah: 12 asır sonu.

10. Konya Yusuf Ağa Ktp. nu 9887/15, talikle, 37 vr. 14.2x20.2 (9x16) cm. 27 str. İstinsah: 12 asır sonları. Nüsha sondan eksiktir.

11. Kayseri Raşid Efendi, ek, nu. 16788, nesihle 261 vr. 10x24.3 (8x16.5) cm, 23 str.

12. Kayseri Raşid Efendi, nu. 245, nesihle 261 vr. 10x24.3 (8x16.5) cm. 23 str.

13. Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Felek ve Nucûm-ı Türkî, Talat 42, 275 vr. 203x145 mm. 27 str. İstinsah: 1192 (1779).

1.2.3. Risâle fi Rü'yeti'l-Hilâl

1740'ta kaleme alınan eser Arapça'dır. Eserde Ay'ın görünüşü ve çizgileri hakkında bilgi verilir.

Kandilli Ktp. nu. 146. nestalikle 15 vr. 15.5x22 (8.6x16.7) cm. Telifi Abbâs Vesîm eliyle (6a'da), h. 1153 KRKYEK, I, 53.

1.2.4. Risâle-i Vefk

Kaynaklarda Abbâs Vesîm'in mükemmel bir vefk risâlesi olduğu belirtilir. (Kurnaz, Tatçı, 2000: 234-235) Kütüphane taramalarında bu esere ulaşamadık.

1.2.5. Tercemeti Kitâbi'l-Bircendî Mine'l-Husûf ve'l-Küsûf

Eser, Al-Bircendî'nin *Hâşiye Alâ şerhi'l-mulahhas Fi'l-Hay* adlı eserinin onuncu babı olan husuf ve kûsûf (güneş ve ay tutulması) bahsinin tercümesidir. (İhsanoğlu, 1997: 356-357, Aydüz, 2003: 149)

Baş:

Der-ma' rifet-i kûsûf-ı Bircendî

Onuncu bâb kûsûfı bilmegi beyân eder.

Son:

Tercemetü Kitâbi'l-Bircendî mine'l-ḥusûf ve'l-kûsûf 'an yedi aḍ' afû'l-ḥakîr el-Hâci 'Abbâs Eṭ-ṭabîb senetü'l-ḥâdi ve sittûn ve'l-mi'e ve Elf

harrere fî yevmi'l-ḥamîsü's-şâmin ve'l-‘aşr fî's-şuhûri zi'l-ḥiceti's-
şerife sene 1161.

Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nu. 2062 / 14. nesihle, 184b-206a, 12.3x20.2
(6.5x14) cm. 21 str. Telif: Abbâs Vesîm eliyle. İstinsah: h. 1161/ m. 1748.

1.2.6. *Vesîletü'l-Metâlib fî 'İlmi't-Terâkib*

Vesîletü'l-metâlib fî 'İlmi't-Terâkib, Macar hekim Gorgos'un *Akrobadin* adlı eserinin tercümesidir. Yazar, eseri Yunan hekim Petro ile gözden geçirmiş ve kısmen tercüme etmiştir. Tecrübe ettiği ilaçlardan da söz eden Abbâs Vesîm, eseri kaleme alırken Bursalı hekim Ali Münşî'nin eserinden de istifade etmiş, aynı zamanda Hekimbaşı Hayatî-zâde Mehmed Emîn Efendi de yazarın bazı müşküllerini halletmiştir.

Baş:

Ḥamd-i bî-ḥad ü şenâ-yı lâ yu' ad ol pâdişâh-ı Ḥakîm-i çâre-sâz ü ...

Son:

El-kitâbü'l-Akrabâdîn bi-‘avni'l-Meliki'l-Kerîm ve'l-ḥamdüli'llâhi
Rabbi'l-‘âlemîn 1137 fî âḫiri'r-ramazân.

Eserin nüshaları:

1. Süleymaniye Serez, nu. 2755, nesihle, 168 vr. 16 x 7.8 (21.7x14.3)
cm. İstinsah: h. 1167.

2. Millet Ali Emiri, Türkçe-Tıp, nu. 341, nesihle, 168 vr. 21x10.3
(16x9.2) cm. (Şeşen, 387)

2. ABBÂS VESÎM'İN MENSUR ESERLERİNDEKİ MANZUM PARÇALARIN İNCELENMESİ

2.1. Konu

Abbâs Vesîm'in, mensur eserlerindeki manzum parçalarda işlenen konuları, iki ana gruba ayırmak mümkündür. Birincisi eserlerin mukaddime bölümlerindeki manzum parçalardır. Bu bölümdeki manzum parçalarda Tevhid, Hz. Muhammed

(SAV), ilim tahsili ve bu konuda yapılması gerekenler ya da yapılanlar (seyahatlar), şairin kendi hayatına taalluk eden bazı durumlar, hocaları ile ilgili tavsifler (önemli insanlardan ilim tahsil etmek, hocalardan istifade etmek), genel kurallar, mukayeseler vb. konular işlenmiştir. Giriş bölümündeki uzun mesnevîde hastalıklardan söz edilmiştir.

İkinci ana grup, El-Vasâyâ (Vasiyet) bölümündeki manzum parçalardır. Uzun olan bu bölüm, manzum parçalarla süslenmiştir. Bu bölümde konunun içeriğine ve amacına uygun olarak bir hekimde bulunması gereken özellikler, hekimlerin davranış biçimleri ayrıntılarıyla anlatılmış bu anlatımlar manzum parçalarla desteklenmiştir. Hekimlerin; etkili söz söylemesi, emin ve sakin olması, tedavide takip edecekleri yol, temizlik (tırnak kesimi ve elbise giyiminde dikkat edilmesi gereken hususlar, saçlarını kısaltmak) uysal olmayan hastalara karşı davranış biçimleri, kötü ahlaktan uzak durmak, hırs, tedavi ücreti, saygınlık, cesaret, tevazu, hasta ziyareti, cimrilik, alay etmemek, kanaat, milletlerin davranışı, yemek adabı, oturma adabı, bazı hastalık çeşitleri, çocuk terbiyesi, öğretmenin özelliği, mirasyedi çocuklar, tercüme ile ilgili yanlışlar, kalender-meşrep insanlar, günahkârlar, Müslüman olmayan hekimler, delilik hastalığı, zenginlik, tatlı dilli olma, ilaç önerme, sır saklamak, sabır, yürüyüş, meclislere giriş, kabiliyetini inkâr etmeme, el mahareti, hasta ziyareti, mantık ilmine vakıf olma, tedavide her şeyi anlatma, cahillerin ilim adamlarına bakışı, duruma uygun konuşma, hekime yapılan olumsuz eleştiriler, farklı tedavi yöntemleri... vb. konular işlenmiştir.

2.2. Şair

Abbâs Vesim'in mensur eserlerine aldığı manzum metinlerin şairleri, elsine-i selase (Arapça, Farsça, Türkçe) olarak adlandırılan üç dilin coğrafyasına aittir. Bu şairler, hem kendi dillerinin coğrafyaları içinde hem de genel olarak bütün Doğu edebiyatlarında etkili olan şairlerdir. Bu, divan şiirinin genel perspektifinin gelişimine uygun bir durum olmakla beraber şairlerin özel anlamda sahip oldukları genel ve edebi bilgilerin yanı sıra, sahip oldukları geniş vizyonu

göstermesi açısından dikkate değerdir. Fars Edebiyatından; Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Feyzi-i Hindî; Arap edebiyatından Hz. Ali, İmam Şâfiî, İmam Busayrî, Abdulgani Nablûsî, Sadika-i Suğrâ, İbn-i Yemîm; Türk edebiyatından, Nâbî, Mevlânâ, Hayâlî Bey, Râsih, Şeyhülislâm Bahâî, Nâilî-i Kadîm, Sabri, Nişânî-i Sâlis gibi şairlerden örnekler verilmiştir.

Vesim, hekim bir şairdir. Bundan dolayı, özellikle tıp ile ilgili yazılmış eserlerde tıp muhtevalı şiirler kaleme almış olması dikkate değerdir. Vesim'in, Düstûr-ı Vesim'de yer alan 52 beyitlik mesnevisi Divanı'nda yer almayan uzunca bir şiir olması hasebiyle edebiyat tarihi açısından da önemlidir.

Vesim, yakın çevresinden bazı şairlerin şiirlerini de eserlerinde kullanmıştır. Ehibbâmızdan bazı zürefâ, şuarâdan bazı ehibbâ, ehibbâmızdan bazı, ehibbâmızdan bazı şuarâ-yı hikmet-âşinâ örneklerinde görüldüğü gibi yakın çevresinden ya da şairin kendisine yakın gördüğü şairlerin şiirlerinden örnekler, metinlerde kullanılmıştır. Zurefâ-yı zerâfet-şîâr, bazı fuzalâ, bir şâir-i garrâ, eş'âr-ı fusahâ, allâme-i Rûm örneklerinde ise şair, ismini vermeden beğeni ifade eden vasıflar kullanmıştır. Kalender-meşrep ifadesini Bursalı Rahmi için kullanmıştır. Bazen de bir şair, tabib bir şair tarzında şair ismi vermeden genellik ifade eden kullanımlara yer verilmiştir.

Vesim'in kaynak göstererek verdiği iki örnek önemlidir. Birincisi "telâmizemizden Fâhir mahlaslı şâir" şeklinde söz ettiği, kaynaklarda hangisi olduğunu tespit edemediğimiz örnek; diğeri de Âşık Çelebinin Meşairü'ş-Şuarası'ndan alıntıdır. Şairin çevresi ve Türk edebiyatının kaynaklarından örnekler vermesi benzer örneklerin üzerinde durulmasını gerektiren önemli bir husustur.

2.3. Nazım Şekli

Mensur eserlerde manzum parçalar; nazm, beyit, mısra işareti, murabba, kıta başlıkları verilerek alınmıştır. Ancak bu hususta bir birlikten söz etmek mümkün

değildir. Beyit yerine nazm (1, 4, 7, 8, 12, 13, 14, 16) tabiri kullanılmıştır. Metinlerde en uzun nazım şekli 52 beyitten oluşan ve müellife ait olan mesnevidir (17). Mevlana'nın Mesnevisi'ndan alınan üç farklı beyit (12) beyt başlığı altında verilmiştir. 15, 50, 68, 78, 80, 86, 87, 88, 92, 98, 99. örnekler kıt'a nazım şeklinde kaleme alınmıştır. 58. ve 59. Örnekler, Arabiyye başlığı altında verilmiştir.

2.4. Dil ve Üslup

Mensur eserlerde yer verilen manzum parçaların 24'ü Farsça, 57'si Türkçe, 12'si Arapça kaleme alınmıştır. Bu tespit, Türkçe metinlerin mensur metinlerde düşünce ve duyguları desteklemek için örnek vermeye ne kadar uygun olduğunu ve Türkçenin nicelik açısından Arapça-Farsça karşısında ulaştığı noktayı göstermesi açısından önemlidir.

Mensur eserlerde manzum parçaların kullanımı nesri nazma yaklaştırmanın ya da nesir içinde nazmın akıcılığını yakalamada bir yöntemdir. Nesir cümlesinin uzun ve yeknesak akışı içerisinde nazım bir anda nazarı daha farklı, derli toplu/yoğunlaştırılmış bir anlatıma çeker. Aslında seci'li yapı nesirdeki şiirselliğin küçük bir anahtarı olarak zaten birçok eserde mevcuttur. Özellikle mukaddimelerde anlatımın muhtevasından ziyade, edebîliğin öncelendiği bölümlerde bu iç içelik daha yoğun olarak karşımıza çıkar.³

Abbâs Vesîm'in mensur eserlerinde manzum parçalar, daha çok anlatımın yoğunlaştırılmış bir şekli olarak karşımıza çıkar. Şiirin asıl işlevlerinden olan bu yoğunlaştırılmış anlatım yoluyla, anlatılan bir konunun büyük/önemli bir

³ Mensur eserlerdeki manzum parçaların bütünüyle tespiti ve işlevlerin incelenmesi bütün eserlerin bu gözle ve eş çalışmalarla ortaya konulması ile mümkündür. Bu çalışma, önemli olduğunu düşündüğümüz bu konuya bir çeşit giriş niteliği taşımaktadır.

şahsiyetin manzum bir parçasıyla süslendirilip nesirdeki yeknesaklığın ortadan kaldırılması istenmiştir.⁴

Nesre göre nazımın mecazla olan ilişkisi yine yukarıda izah edilen sebebe bağlı olarak anlatıma daha geniş hayaller katma imkânı sunmaktadır. Bu da nazma olan ilgiyi artırmaktadır. Düşüncelerini daha sağlam bir yere dayandırma düşüncesi de nazma yönelmenin diğer bir sebebidir.

Metin içinde özel bir isimden söz edilirken o kişinin adının geçtiği bir beyit ya da bir nazım parçası yazmak konuyu örneklendirmek açısından başvurulan bir metottur.

... ve Felâtûn hikmet-hâne-i Kânûn-nümûn'un ma'rifet-i madde-i hakikatinde şâkird-i hayret-zede...

Dâniş ü bîniş heme kerde rehâ der-reheş

Çeşm-i Aresto-nazar 'akl-ı Felâtûn-zekâ

Yukarıdaki örnekte ilimden bahsedilirken Doğu kültüründe akıl ve hikmet sembollerinden Eflâtun zikredilmiş ardından Felatun ve Aristo adlarının geçtiği bir beyit getirilmek suretiyle, hem Aristo-Felâtun ilişkisine değinilmiş hem de nesirde geçen Eflâtun ismi nazım parçasında anılarak akıcılık ve ahenk sağlanmıştır.

Tavsif, nesirde nazımın kullanılmasının önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki örnekte Hz. Muhammed'in (sav) tavsifine bir nazım parçasıyla geçilmiştir:

⁴ Mensur eserlerde şiirsel anlatımın varlığı inkâr edilememekle beraber, nazma nazaran ikinci derecede kaldığı için mensur eserlerde nazma başvurmanın gereği hemen her anlatıda dikkat çekmektedir.

*Evvelîn gül zi-büstân-ı vücūd
 Âhirîn berz-i devha-i maksūd
 Dem-i ‘îsâ egerçi cān bahşîd
 Dem-i ü cān u hem cihān-bahşîd*

olan Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i muhterem ... (RP 946 1b)

Tıp ile ilgili bir kural, aşağıdaki beyitte nazmla ifade edilmiştir:

*Usûl-ı nabz çü şod munharif zi-cünbiş-i asl
 Ne-kerde fâ’ide der-çeng-i Bû ‘Alî Kānûn*

kā’ide-i kadîmesi üzere... (RP 946 2a)

İki tezat durum, aşağıda verilen örneklerde iki beyitte aktarılmıştır:

*Şâh-ı ‘âlem gelse çekmez pâyını dāmânına
 Künc-i istîgnâda Rahmî şöyle bî-pervâ yatur*

diyenlere taklîdi icrâ-yı rûsûm-ı nefsanîyette âlet eden ma’kûslar ve şu‘arâ-yı zerâfet şi‘ârdan:

*Ezelde ‘âlem-i kuds ü tahâretten verilmişdir
 Bana mînâ-yı mey sūfî sana ibrik-i istincâ*

beytini nazm ve inşâ eden kimsenin müfâd kavli ile iktifâ münâsib ve belki eşrâf bir ârif-i vehbiyyü’l-me‘ârif

Biz habâb-ı bâdeyi tesbîh-i mercân eyledik

Çok bilürîn kâseler kırdık nemekdân eyledik (RP 947 495b)

3. ABBÂS VESÎM’İN MENSUR ESERLERİNDEKİ MANZUM PARÇALAR

1. Nazm

Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün

Dâniş ü bîniş heme kerde rehâ der-reheş

Çeşm-i Arestö-nazar ʿaql-ı Felâtün-zekâ⁵

2. Nazm

Fâʿ ilâtün Mefâʿ ilün Feʿ ilün

Evvelîn gül zi-büstân-ı vücûd

Âhirîn berz-i devha-i maqşûd

Dem-i ʿîsâ egerçi cân baqşîd

Dem-i ü cân u hem cihân-baqşîd⁶

3. Nazm

Müfteʿ ilün Fâʿ ilün Müfteʿ ilün Fâʿ ilün

Nîst dimâgî tehî ez-ser-i sevdâ-yı tû

Mağz-ı Felâtün be-suht zʿin tef-i mâ-hûliyâ

Ger ne-ţabîbem şevî çâre-i men müşkilest

Dil müteđayyık-nefes ten mütaʿ affîn-hevâ⁷

4. Nazm

Feʿ ilâtün Feʿ ilâtün Feʿ ilâtün Feʿ ilün

Ebruvân-ı tu ţabîbân-ı dil-efgârân-end

Her dü peyveste ez-ân ber-ser-i bîmârân-end⁸

⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 1b; EH 1821, 1b; BDK 1b.

“Bilgi ve görgü, Aristo bakışlı gözü, Eflatun zekâlı aklı yolda bırakır.”

⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 1b; EH, 1821, 1b; BDK 1b.

“Peygamber, varlık bahçesinin ilk gülü, maksat ağacının son meyvesidir. Her ne kadar Hz. İsa'nın nefesi can bağışlıyorsa, onun nefesi hem can hem de cihan bağışlar.”

⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 1b; EH, 1821, 1b; BDK 1b.

“(İçinde) senin aşkının bulunmadığı bir zihin yoktur. Eflatun'un aklı bu melankolinin ateşiyle yandı. Eğer doktorum olmazsan benim tedavim (iyileşmem) zorlaşır. Gönül tık nefes, ten ise kokuşmuş.”

⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 1b; EH 1821, 1b; BDK 1b.

“Senin kaşların yaralı gönüllerin doktorudur. (Bundan dolayı) her ikisi daim hastaların başında bulunmaktadır.”

Bu beyit, 16. yy. İran şairlerinden Emîr Ebu'l-Feth Günâbâdî'ye aittir. Bazı kaynaklarda Nâlî adındaki bir şaire de isnat edilmektedir. (<http://www.aftabir.com/lifestyle/view>, <http://misaqfans.blogfa.com/post-4.aspx>)

5. Mısra

Hüve'l-miskü mā beyne's-şalābeti ve'l-fihri⁹

6. Mısra

Mef' ulü Mefâ' ilün Mef' ulü Mefâ' ilün

Bisyār sefer bāyed tā puhte şevved hāmī¹⁰

7. Nazm

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Key tırāşed tîğ deste-i h̄iṣ-rā

Rev be-cerrāhī sipār in riş-rā¹¹

8. Nazm

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

Uşul-ı nabz çü şod munharif zi-cünbiş-i aşl

Ne-kerde fâ'ide der-çeng-i Bū 'Alī Kānūn¹²

⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK, 1b.

“O, destesenk taşıyla sert taş arasındaki misktir.” Bu mısra Hz. Ali Divanı'nda geçmektedir.

إذا زيد شرا زاد صبرا كأنما
هو المسك ما بين الصلاة والنهر
لأن فتيق المسك يزاد طيبه
على السحق والمخرطبارا على الشر

“Kötülük artınca sabır ve tahammülü fazlalaşan kişi, iki taş arasında ezilen misk gibidir.” İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, *Hazreti Ali Divanı* (Konu İçeriğine Göre Uyarlanmış Hâli), 2012, s. 127.

¹⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK 1b.

“Olgunlaşmamış (birinin) pişmesi için çok yolculuk yapması gerekir.” Muhammed Ali Furuği, *Gazelliyat-ı Sa'dî*, Tahran, 1382, s. 547.

¹¹ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK 2a.

“Kılıç kendi kabzasını ne vakit yontar (yontabilir mi?), git bu yarayı bir cerraha tevdi et (göster).” Bu beyit, Mevlana'ya aittir. Bkz. Avni Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, Kitabevi Yayınları, C. 2, İstanbul, 2005. s. 363.

¹² Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK 2a.

“Nabzın düzeni asıl ritminden uzaklaşınca, Ebu Ali (Sina) nın elinde Kânûn (Fi't-tüb) da fayda vermez.” Necip Mayil Hervevi, *Mecmua-i Resail-i Farisi*, Defter-i Çeharom,

9. Mısra***Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün***Âb-ı engür hum içre durarak bâde olur¹³**10. Nazm*****Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün***

Sirke-râ der-râh bâyed der-ciger

Gü be-rev sirkengübin şev ez-ciger¹⁴**11. Mısra*****Mef' ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün***Yâ Rab du' â-yı haste-dilân müstecâb kun¹⁵**12. Nazm*****Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün***

Çün kazâ âyed tabîb ebleh şevêd

V'ân devâ der-nef' hem güm-reh şevêd

¹³ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK 2a.*"Aşk dursun ko mecâzî ise de gönlünde senün**Âb-ı engür hum içre durarak bâde olur."*

Dîvân-ı Sabrî Şâkir, Elcevâib matbaası, İstanbul, 1296, s. 76.

¹⁴ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2a; EH 1821, 2a; BDK 2a.

Mesnevi'den alınan beytin orijinali şu şekildedir:

سرکه را اگر راه باید در جگر
کو نشو سرکنگین او از شکر

"Eğer sirke için çiğere yol lazımsa, sen ona şekerden sirkengebin (sirkeli balı) ol de."

Konuk, *age.*, C. 1, s. 460.¹⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 2b; EH 1821, 2b; BDK 2a.

"Ya Rabbi, gönlü hasta olanların duasını kabul et."

Hâfiz-ı Şîrâzî'nin

کلبرک راز سنبل مشکین نقاب کی
یعنی که رخ بیوش و همانی خراب کیbeytiyle başlayan gazelinin makta beytinin ikinci mısrasıdır. Divan-ı Hafız,
<http://pdf.tarikhema.ir> Ancient.ir

Lik ger bâşed tabîbeş nür-ı Hâk
Nîst ez-pîrî vü teb nokşân u dak

Pes bi-rev hâmüş bâş ez-inkıyâd
Zîr-i zıll-ı emr-i şeyh u üstâd

Şad hezârân tıbb-ı Câlinos buved
Pîş-i ‘İsî vü demesş efsûs buved¹⁶

13. Nazm

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Tâ be-dânî k’û hâkîm-est u habîr
Muşliḡ-i emrâz-ı derman-nâ-pezir¹⁷

14. Nazm

Key zi-ḡanzalistân şeker zâyed
Sîb hergiz zi-şâḡ-ı bîd âyed¹⁸

15. Kıt’a

Müfte‘ilün Fâ‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün

În heme tâ key buved ber-ser-i ḡân-ı heves
Mi‘ de-i ümmîd-i men heyze-keş-i imtilâ
Nabz-şinâsân heme mânde be-sû’i’l-mizâc

¹⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP 2b., EH 1821, 2b; BDK 2a.

Bu beyitler, Mesnevi’den alınmış muhtelif üç beyittir: “Kaza gelince tabip aptallaşır. Bu tedavinin de faydası kaybolur. Eğer onun tabibi Hakk’ın nuru olursa, ihtiyarlıktan ve sıtmadan eksilme ve titreme olmaz.” (Konuk, C. 9, s. 331, 972. beyit) “Şeyhin ve üstâdın emrinin gölgesi altında arkaya git, inkiyaddan sakit ol.” (Konuk, C8, s. 469, 3334. beyit) “Calinos’un yüz binlerce tıbbı vardı; İsa’nın ve onun nefesinin önünde hiç oldu.” (Konuk, C1, s. 215, 536. beyit)

¹⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP 2b; EH 1821, 3a; BDK 2b.

“Böylece bilesin ki o hikmet sahibi (her şeyden) haberdardır, ilaç kabul etmeyen hastalıkların iyileştiricisidir.” (Konuk, age., C. 8, s. 183, 2422. beyit)

¹⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 3a; EH 1821, 3a; BDK 2b.

“Acı düvelek (eucehil karpuzu) tarlasından şeker çıkar mı hiç? Söğüt dalından hiçbir zaman elma yetişmez.”

Tâbi' -i emr-i tu der-dîde-i hikmet-devâ
 Ger heme telhî dihî key kunem ebrû turuş
 Ey pey-i şafrâ-yı men luţf-ı tû saķ mûniyâ
 Dîde-i sır-râ eger sürme ne-bahşed fûrûğ
 Kûrî-i dil-râ çî sûd mûkhûle vü tûtiyâ¹⁹

16. Nazm

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Ez-Ĥudâ dān derd u dermān u elem
 Hem ez- ū dān ten-dürüstî vü saķam²⁰

17. Mesnevi

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

1. Geldi vaķt-ı du' ā vü istişfâ
 Aç dükān-ı niyāzı eyle rica

2. Ey Kerîm ü Raĥîm-i feyz-nümâ
 Āferînde-i devâ vü şifa

3. Mâ 'abednâke ĥaķķa ṭâ' atike
 Mâ şekernâke ĥaķķa ni' metike²¹

4. Mâ zekernâke ĥaķķa tezkiretike
 Mâ 'arefnâke ĥaķķa ma' rifetike²²

¹⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 3a; EH 1821, 3a; BDK 2b.

"Benim ümit midem, ne zamana kadar heves sofrasında tokluktan dolayı, kusma rahatsızlığını çekecek. Nabızdan anlayan bütün (tabibler) in sağlıkları bozulmuş. Senin emrine uyanlar ise hikmetle tedavi edenlerin gözündedir / gözetimindedir.

Ey lutfu benim safram için sakmunya (gözeotu gibi olan) hep acı (ilaçlar da) versen yüzümü nasıl buruşturum / ekşitirim.

"Sır gözüne sürme aydınlık / fer vermezse gönül körlüğüne sürme kutusu ve sürmenin ne yararı olur."

²⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 33b; EH 1821, 3a; BDK 2b.

"Derdî, dermanı ve elemi Allah'tan bil. Hastalığı da sağlığı da ondan bil."

²¹ Ya Rab sana hakkıyla kulluk edemedik, Ya Rab, nimetlerine de hakkıyla şükredemedik.

5. Haste kıldı beni belâ-yı zünüb
Çâre kıl çâre ey tabîb-i kulüb
6. Olmasun zehr-i ma' şiiyetle helâk
Eyle ğufrânuñı aña tiryak
7. Kıl 'atâ cümle derde dermânı
Râhat-ı rûh u şihhat-ı cânı
8. Maraz-ı hecre vaşluñ eyle 'ilâc
Etme ğayruñ devâsına muhtâc
9. Zinde-i 'aşkuñ oldı çünkü Mesîh
Mürde ihyâ iderse n'ola şarîh
10. Haste-i 'aşkuñ olmasa Loqmân
Hikmet olmaz idi aña şâyân
11. Câm-ı leb-rîz-i 'aşka niyyet idüp
Hızr mâ'ü'l-hayâtı içti gidüp
12. Her birinde nice haqâyık var
Nice hikmet nice deqâyık var
13. Suhan-ı şâbit-i celî-hikmet
Olsa tazmîn vaqtidür ğâyet
14. Açamaz bu kapağı Eflâtûn
Felsefi şandığı degil gerdün

²² Ya Rab, senin zikrini hakkıyla yerine getiremedik, Ya Rab seni zatına yakışır şekilde bilmedik.

15. Yine aḥkāmını ‘alîm bilir
Ne müneccim ne ḥod ḥakîm bilir
16. Derdimi şaḳlamam bilenlerden
Derde dermân olur erenlerden
17. Yâ İllâhî be-nûr-ı vech-i Resûl
Ḳıl *Vesîmîñ* du‘âsını makbul
18. Be-bülendi-i cāh-ı server-i dîn
Faḥr-ı ‘âlem Ḥabîb-i Rabb-ı Mu‘în
19. Şâh-ı Kevneyn seyyidü’ş-şâḳaleyn
Cedd-i Sıbteyn şâhibü’l-ḥaremeyn
20. Mübtelâ-yı muḥabbeti Ya‘ḳûb
Derd-mend-i belâ-keşi Eyyûb
21. La‘l-i çâşnisi görüp nâ-gâh
Dedi *rûhî fedâke rûhu’llâh*²³
22. Sîb-i mâhı ki bulmuşdı kemâl
İki şaḳḳ etdi Hinduvâne-mişâl
23. Pâyma yüz sürüp o sultânıñ
Gözü göñlü açıldı a‘mânıñ
24. Zaḥmına bür’e tām olup ḥâşıl
Aça düşdü gözün o şifte-dil
25. Be-kemâl-i çehâr-yâr-ı güzîn
Aşere ehl-i bedr ü fetḥ-i mübîn

²³ Ey Allah'ın ruhu (Hz. Muhammed SAV), ruhum sana feda olsun.

26. Cümleñüñ ihtiyârı şeyh-i ‘atîk
Yâdgâr-ı Resûl-ı Hâkık Şiddîk
27. Bûbekir künye şâh-ı dâd-penâh
Hâmi-i dîn halîfe-i âgâh
28. Eyleyip cânımı Resûl’e feda
Gârda cismin etdi mâra gîdâ
29. Leb-i tiryak-kârınun yârı
Tu deyince ay etdi bîmârı
30. Şân-i erba‘a o dârâ-fer
Şehriyâr-ı ‘Arab Cenâb-ı ‘Ömer
31. ‘Adlini semm-i zülme her mañlûk
Buldu tiryâk pâre-i Fârûk
32. Kimse almazdı şemme bād-ı hevâ
Büy-ı verd-i teri hergiz ki şabâ
33. Sâye-i re’fetinde her rencür
Şırtı üzre yatıp ederdî huzûr
34. Yâr-i şâliş halîfe-i zî-şân
İbn-i ‘Affân Hâzreti ‘Oşmân
35. Baqmaz iken sipihre şerminden
Ra‘şeler geldi mihre şerminden
36. Hâmesi bostân-ı Qur‘ân’a
Bir qalem şu idi hâkimâne

37. Yâr-i çârüm ki ibn-i ‘amm-i Resûl
Vâlid-i neyyireyn ü zevc-i Betül
38. Esedu’llâh ‘alem-i şeh-i gâlib
Kutb-ı ‘âlem ‘Aliyy-i Bū-Ṭâlib
39. İki dürr-i muḥîṭ feyz-ı aḥaveyn
Şandeleyn-i müferraḥ ol Ḥaseneyn
40. Diline derd ile ide istimdād
Rûḥlarından bula müdām imdād
41. Gerçi biz ḥânkâre mürtekbiz
Şaḥb u âle muḥibb ü müntesibiz
42. Bunların ḥürmetine kıl iḥsân
Rûḥa nefsim zebûn ola her ân
43. İntizâr-efken-i ke’ib etme
Vehmi yok ḥasteye ṭabîb etme
44. Eyledikçe muzırta ḥaste nazâr
Aḡa ḳalb-i ṭabîbî ṭıp ṭıp eder
45. Nişlesün çün ṭabîb edviye-bîz
Ḥaste-i ḥâyin eylemez perhîz
46. Ölicek ba‘zı mübtelâ-yı ḥabîş
Adın eyler ṭabîbiḡ telvis
47. Ol ‘alîle ṭabîb nekse gerek
Zehr içe niyyetü’ş-şifâ diyerek

48. Ne ölür derdine ne çäre bulur
‘ Ākıbet ‘ illeti teşenc olur
49. Eyle tedbirimi benim yâ Rab
Kayd-ı taqdîriñe muvâfiķ heb
50. Kıl tarîķ-i selâmete salik
Eyle iksîr-i himmete mâlik
51. Kılma sersâm-ı şadme-i sekerât
Edem âhîr-i nefside zıkr ü şalât
52. Bî-maraźdır nedem ki dâru’s-selâm
Hâķ Resûl’e ola şalât ü selam
53. Ve ‘ alâ âlihî bi-ecma‘ ihm
Ve ‘ alâ şaħbihî ve tübbâ‘ ihm²⁴

18. Beyit

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

Bir dilbere dil ver ki belâdır demesinler
Bir bâdeyi nûş et ki ħatâdır demesinler
Bir derde esîr ol ki eṭṭbbâ-yı zamâne
Şâyeste-i tedbîr u devâ demesinler²⁵

²⁴ Düstûr-ı Vesîm, RP 946, 3a; EH 1821, 3a-b; BDK 2b-3a.

²⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 33b.

Nâbî ile Abdurrahman Paşa'nın müşterek gazellerinin ilk iki beyti. Gazelin tamamı şu şekildedir:

Bir dilbere dil vir ki belâdur dimesünler
Bir bâdeyi nûş it ki hatâdur dimesünler
Bir derde esîr ol ki etıbbâ-yı zamâne
Vâbeste-i tedbîr-i devâdur dimesünler

19. Mısra*Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*Ben muhakkak söyledim ister tüt ister tütme sen²⁶**20. Mısra***Mütevârişü'l-emrâđi 'adde ħurūfehâ binsâ cemed²⁷***21. Beyit***Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün*

Görün mehdinde tıflın çeşmin ağlat

Ki hattâ cüş ide pistân-ı rahmet²⁸**22. Beyit***Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün*

'Acüz ay eskisinde dağı gençler ay yeşinde

Olur ħâyıza ekşer tahâret yok ikisinde²⁹

Dök nakd-i sirişkün ser-i kûyında nigârun

Tâ müdde'iyân sana gedâdur dimesünler

Laht-ı ciger ü nâleni izhâra şitâb it

Tâ kim sana bî-berg ü nevâdur dimesünler

Abdî gibi âşüfte-i hûbân-ı cihân ol

Nâbî sana tâ ehl-i riyâdur dimesünler

Ali Fuat Bilkın, Nâbî Dîvânı. MEB Yayınları, C. I, İstanbul, 1997, s. 631.

²⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP 947 154b.

²⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 368b.

"İrsi hastalıkların harfleri "binsa cemed" (isimlerinin ilk) diye say."

Binsa cemed arapça b,n, s, a, c, m ve dal (ب, ن, س, ا, ج, م, د) harfleriile yapılmış bir kısaltmadır. Buna göre (ب) b: Baras (albino, abraş hastalığı), (ن) n: nikris (gut veya damla hastalığı tıp dilinde ise podagra denir), س (s): sell (uyuz), (ا) a: Ablimya (Sara), (ج) c: Cüzzam, (م) m: Bir çeşit delilik, (د) d: dak: (parazitlerin sebep olduğu bir çeşit hastalık)

<http://www.shiaonlinelibrary.com>

²⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 399b.

²⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 405a.

23. Beyit***Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün***

Nice esrâr u hikmet vardır ef‘âl-i İlahî’de

Bilen aşhâb-ı ‘irfâna hezârân âferîn olsun³⁰**24. Beyit**

Etânî hevâhâ kable an a‘rifü’l-hevâ

Fe-şâdefe kalbî hâliyen fetemekkenâ³¹**25. Beyit**

Üstâd u mu‘allim çü buved bî-âzâr

Harsek bâzend küdekân be-bâzâr³²**26. Beyit*****Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün***

Hazine bende-i mîrâş-hârgân-ı küfrest

Be-kaavl-i muṭṭrib u sâķi be-fetvâ-i def ü ney³³³⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 503a.³¹ Düstûr-ı Vesîm, RP 528a.

فصادف قلبي فارغاً فتمكنا	أتاني هواها قبل أن أعرف الهوى
ولا بد أن ألقى به الله معلنا	فطرت على حبي لها وألفئته
أقول أنا؛ فارغاً فتمكنا	ولم يخل من قلبي هواها بقدر ما

<http://ara.bi/poetry/46210>³² Düstûr-ı Vesîm, RP 529a.“Hoca otoriter olmazsa çocuklar çarşıda ayı oynatırlar.” Şeyh Sadi-i Şirazi, *Gülîstan*, s. 57, <http://www.farsdili.com/kitap/golestan.pdf>³³ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 530b.

“Çalgıcı ve sakinin sözü def ve neyin fetvasıyla mirasyedilerin hazinedarlığı (hazine bekçiliği) küfüdür.” Beytin Hafız Divanı’nda geçen orijinal şekli şöyledir:

خزینه داری میراث خواکان کفراسست

به قول مطرب و ساقی به فتوی دف و نی

Divan-ı Hafız, <http://pdf.tarikhema.ir> Ancient.ir

27. Beyit***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün***

Eyâ 'îsâ be-rev mûsâ be-yâver
Ve ger mûsâ ne-yâbî kalb-i hârûn³⁴

28. Nazm***Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün***

Turş u 'afz u kâbız ez-bârid şümâr
Tiz u telh u şûr dâñ ez-fi' l-i hâr

Cerb ü şîrîn ü tefeh ez-mu' tedil
Şod tu' um-ı tis' a tu maḥfûz dâr

Der-laḥîf ü der ğalîz ü mu' tedil
Kerd fi' l-i muḥtelif Perverdigâr³⁵

29. Nazm***Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün***

Nüh filiz ki müsteviyyü'l ḥacm-râ çün ber-keşî
İḥtilâf-ı vezn dâred her yekî bî-iştibâh

Zer lâkin zaybaḫ elem esreb dehen arzîz ḥâl
Nuḡra ned âhen yekî mis u şebeh meh rûy mâh³⁶

³⁴ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 144b.

“Ey İsa ustura getir ve eğer ustura bulmazsan nûreh getir.”

³⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 159b.

“Ekşiyi, afzı, kabzı soğuktan say
Keskin acı ve künt acıyı ve tuzluyu sığağın etkisinden bil.
Yağlı, tatlı ve tefeh mutedildir,
Dokuz tat oldu sen bunları ezberle.
Yaratıcı; yumuşak, katı ve mutedilden
Çeşitli etkiler yarattı.”

³⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 163a.

“Metinde ‘kim’ yazılan kelimeyi biz “ki” olarak okuduk Hacmi eşit olan dokuz maddeyi tartacak olursan şüphesiz ağırlıkları farklı olur. (Ağırlıkları şöyle olur): Altın lakin (100),

30. Beyit

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Çıkarılmış seyyidim gözden göñülden gördüm ağıyârı

Ne hâletdir bu kim hâliş zümürürd kör eder mâri³⁷

31. Beyit

Telâmizemizden Fâhîr mağlaş bir şâ'ir bu beyti güyyiâ i' tizârımız göre imâ edip
güyâ olmuştur.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Gâh kayd-ı kâküli gâh zülfi serde hâşılı

Kem degildir derd-i gûn-â-gûn birdir ya iki³⁸

egerçi ehibbâmızdan ba'zı zurefâ

32. Beyit

Mefû'lü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

Olsun der isen bārūd-ı fazl u me'ârif

Nüş etdire gör hûn-ı ciger nahl-ı vücūda³⁹

demiştir bu maqamda dahî

33. Beyit

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

Çan ağla gârağ ermek ise sırr-ı şuhūda

Bağ sürhe işâretdir aña dîde-i hūda⁴⁰

civa elem (71), kurşun dehen (59), kalay hall (38), gümüş ned (54), demir yeki (40), bakır ve benzeri (olan pirinç) meh (45), tunç mâh (46)"

http://islamicdoc.org/Multimedia/fbook/1759/1759_1.htm

³⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 172a.

³⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 493b; EH 495b; BDK 813b.

³⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 494a; EH 495b; BDK 814a.

⁴⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP947 494a; EH 495b; BDK 814a.

34. Nazm***Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün***

Olmayız gayrı müreccih bize cānāne gerek
Kişiye nefsdan özge daḥi cānā ne gerek⁴¹

35. Mısra***Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün***

Lāubālī meşrebem ḳayd-ı tekellüf bilmezem⁴²
maḳālī ile gūyā olup herkesiñ miḳdārınca mu'āmele lāzıme-i ḥālī iken 'c'inde
saḡīr ü kebīr ve bernā vü pīr beraber olan ehl-i tecrīd ve istiḡnādan:

36. Beyit***Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün***

Şāh-ı 'ālem gelse çekmez pāyını dāmānına
Künc-i istiḡnāda Raḥmī şöyle bī-pervā yatur⁴³
diyenlere ṭaklīdi icrā-yı rūsūm-ı nefsāniyyette ālet eden ma'kūs lar ve şu'arā-yı
zerāfet şi'ardan:

37. Beyit***Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün***

Ezelde 'ālem-i ḳuds ü tahāretten verilmişdir
Baḡa mīnā-yı mey şūfī saḡa ibrik-i istincā⁴⁴
beytini nazm u inşā eden kimseniñ müfād ḳavli ile iḳtifā münāsib ve belki eşrāf
bir ārif-i vehbīyü'l-me'ārif

⁴¹ Düstūr-ı Vesîm, RP947 495a; EH 496b; BDK 814b.

⁴² Düstūr-ı Vesîm, RP947 495a; EH 497a; BDK 815a.

⁴³ Düstūr-ı Vesîm, RP947 495a; EH 497a; BDK 815a.

Mustafa Erdoğan, *Bursalı Rahmi Divanı*. Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 309.

⁴⁴ Düstūr-ı Vesîm, RP947 495b; EH 497a; BDK 815a.

38. Beyit*Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*

Biz habâb-ı bâdeyi tesbîh-i mercân eyledik

Çok bilürin kâseler kırdık nemekdân eyledik⁴⁵**39. Mısra***Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün*Sözüm kerîmedir ehl-i hâsed-i le'îme değil⁴⁶**40. Mısra***Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*Mâl-ı kâfir hest ber-mü'min helâl⁴⁷⁴⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP947 495b; EH 497a; BDK 815a.⁴⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP947 496a; EH 497b; BDK 815b.⁴⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP947 496b; EH 498b; BDK 816a.

“Kâfirin malı mümine helaldir.” Hafız-ı Şirazi'nin Divanı'na **Arıpça** یا ایها ساق ادر کاساوارلها **Arapça** mısraının Yezid'e ait olması tenkitlere maruz kalmış bu konuda birçok eleştiri kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Ehli-i Şirazi'nindir:

خواجه حافظرا شی دیدم بخواب
گفتم ای در فضل و دانش بی مثال
از چه بستی بر خود این شعر یزید
با وجود این همه فضل و کمال
گفت واقف نیستی زین مسئله
مال کافر هست بر مؤمن حلال

“Hâce Hafızra şebî didem behâb
Goftem Ey durr-i fazl ve danîş-i bîmisâl
Ez çé bestî ber hûd in şî'r-i Yezîd
Ba wucûd-i in heme fazl u kemâl
Goft wakîf nistî zeîn mes'ele
Mâl-ı kâfir hest ber mü'mîn helâl”

“Hâce Hafız'ı bir gece rüyada gördüm. Dedim: Ey emsalsiz fazilet ve bilgelik incisi, bu kadar fazilet ve kemâl sahibi olmana rağmen, Yezid'in bu şiirini kendine nereden peyda ettin.” (rüyada) bana dedi: “Kâfirin malının mü'min için helâl olduğuna dair mesele'ye vakîf değil misin? ” <http://mufidyuksel.com/hafiz-i-sirazi-ve-yezidin-siiri-mufid-yuksel.html>

41. Mısra*Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*Ben muhakkak söyledim ister tut ister tutma sen⁴⁸**42. Beyit***Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ulün*

Âlât gerek etmege taḥşîl-i kemâlât

Taḥşîl-i kemâlât kem âlât ile olmaz⁴⁹**43. Arapça**

Leḳad tuftu'l-bilâd şarkân ve mağriben

Ve cerrebtü'l-umûr bi'l-'usri ve'l-yüsri

Fe-lem era ba' de' d-dîni ḥayren mine'l-gınâ

Ve lem era ba' de'l-küfri şerran mine'l-faḳri⁵⁰**44. Beyit***Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

‘Aybı gelmez dile görünse de Zeyd’ün zîrâ

‘Amr’a ilḥâḳ olunan vâv gibidir ‘ayb-ı kibâr⁵¹**45. Beyit***Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

Söylenir ‘aybı görünmezse de yigrek zîrâ

Bişre ilḥâḳ olunan nün gibidir ‘ayb-ı şığâr⁵²⁴⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 496b; EH 498b; BDK 816a.⁴⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 497a; EH 498b; BDK 816b.⁵⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 497a; EH 498b; BDK 816b.

“Doğu ve Batı’da birçok belde dolaşım,

Kolay ve zor işler denedim,

Dinden sonra zenginlikten daha hayırlısını göremedim,

Küfürden sonra fakirlikten daha şerlisini bulmadım.”

⁵¹ Düstûr-ı Vesîm, RP947 497b; EH 499b; BDK 817a.⁵² Düstûr-ı Vesîm, RP947, 498a; EH 499b; BDK 817a.

46. Fārisi***Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün***

Ān perī-rū-rā be-efsūn-ı suḡan teşhīr kerd
Z'ān sebeb gūyend şā' ir nīst Cāmī sāhirest⁵³

47. Beyit***Mef' ūlū Fâ' ilâtü Mefâ' ilū Fâ' ilün***

Zımnında olmasa eger ümmīd-i ' āfiyet
Haẓm eylemezdi vaẓ' -ı eṭṭebbāyī ḡasteler⁵⁴

48. Şi'r

Velā teḡlu fī-şey'in mine'l-emri va' ḡteşid
Kilā ṭarafeyi ḡaşdi'l-ümür zemīm⁵⁵

49. Beyit***Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün***

Çalışır cehlını bir ḡāl ile setre nā-dān
Zarṭanıḡ rāyḡhasın eylemek ister pinhān⁵⁶

50. Kıt'a***Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün***

Taḡammül eyle ḡamül ol cefā-yı nā-dāna
Ki böyledir o gürühda ḡadīmden āyīn

İşitmediḡ mi Ebū Cehl'i yoḡsa ey vāḡıf
Ki ceddiḡe ne cefālar ider idi o la' in⁵⁷

⁵³ Düstūr-ı Vesīm, RP947, 498a; EH 499b; BDK 817a.

“O peri yüzlüyü söz büyüyle boyu eğdirdi (ram etti), Bundan dolayı Cāmī şair değil büyücüdür derler.”

⁵⁴ Düstūr-ı Vesīm, RP 947, 498a; EH 500a; BDK 817b.

⁵⁵ Düstūr-ı Vesīm, RP 947, 498b; EH 500a; BDK 817b.

“Hiçbir şeyde aşırıya kaçma, mutedil ol (orta yolu seç), işlerin her iki (ifrat ve tefrit) ucu da verilmiştir.”

⁵⁶ Düstūr-ı Vesīm, RP 947, 498b; EH 500b; BDK 818a.

51. Beyit*Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

Şöhreti māl iledir ma' bed-i İslâmın da
Câmi' -i köhne-i bî-vaqfa cemâ' at gelmez⁵⁸

52. Beyit*Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün*

Huşul-ı kâr ise kaçd ehle ola gör maqrûn
Huşul-ı kârı Hudâ ehle eylemiş merhûn⁵⁹

53. Beyit*Mef' ulü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün*

Zür-ı mülâyemet zi-dürüşti füzüinterest
Âyîne'est der-nażaram seng-i âsiyâ⁶⁰

54. Arapça

Cübileti'l-kulübü 'alâ hubbi men ahsene ileyhâ
Ve 'alâ buğdı men esâ'e ileyhâ⁶¹

55. Beyit

İzâ dâqa şadru'l-mer'i 'an sırrı nefsihi
Feşadrü'llezi yestevde' u's-sırre ađyekü⁶²

⁵⁷ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 498b; EH 500b; BDK 818a.

⁵⁸ Düstür-ı Vesîm, RP947 499a; EH 500b; BDK 818a.

⁵⁹ Düstür-ı Vesîm, RP947 499a; EH 500b; BDK 818a.

⁶⁰ Düstür-ı Vesîm, RP947 499a; EH 501a; BDK 818b.

“Yumuşaklığın gücü sertlikten daha fazladır, benim nazarımda değirmen taşı aynadır.”

⁶¹ Düstür-ı Vesîm, RP947 499b; EH 501a; BDK 818b.

“Kalpler kendisine iyilik yapana karşı sevgi; kötülük yapana da buğz etmek fitratı üzere yaratılmış.”

⁶² Düstür-ı Vesîm, RP 947, 499b; EH 501a; BDK 818b.

“Kişinin gönlü kendi sırrı için dar geldiyse, sırrını bıraktığı kimsenin gönlü elbette daha dardır.” Muhammed İbrahim Selim, *Divân-ı İmamü's-Şâfiî, el- Müsemmâ el-Cevâhirü'n-Nefs fi Şi'rü'l-İmam Muhammed bin İdris*, İbn-i Sina Matbaası, Kahire, (Tarihsiz) s. 107.

56. Beyit***Mefâ'ilün Fe'ilâtün Fe'ülün***

Ṭabīb-i ḥāzıka şabrı devâdır

Marîzuñ dâ'imâ işi ezâdır⁶³

57. Beyit***Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün***

Şaç u şakal mu' tedildi ey dedem

Ḥoşça zînet verir veche dem-be-dem⁶⁴

58. Arapça

Fî kışşı ezfârın fevâ'idü cemetün

Hiye sünnetün bi-nezâfeti ve teḥabbübün⁶⁵

59. Arapça

Ḥassin libâsek mestata' te fe-innehü

Zeynü'r-ricâli bihi tu' ezzu ve tükremü⁶⁶

60. Mısra***Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün***

Ḳo ne derlerse desinler tutağör yâr etegin⁶⁷

61. Beyit***Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün***

Râh-ı güşından şalar süziş derün-ı 'aşıka

Şi'ri Nâbî böyle âteş-pâre söyler söylese⁶⁸

⁶³ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 499b; EH 501b; BDK 818b.

⁶⁴ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 500a; EH 501b; BDK 818b.

⁶⁵ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 500a; EH 501b; BDK 819a.

“Tırnakların kesilmesinde çok faydalar var, o, sevgiye ve temizliğe yönelik bir sünnettir.”

⁶⁶ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 500a; EH 502a; BDK 819a.

⁶⁷ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 500b; EH 502a; BDK 819a.

⁶⁸ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 500b; EH 502b; BDK 819b.

62. Beyit*Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün*

Sağa bir hoşça pend ideyim ey cān
Mücerreb ola her eṭvārıñ u ezmān⁶⁹

63. Beyit*Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

Bilmeyen mevhibe-i 'ālem-i isti' dādı
Bilür im' ān ile seyr eylese Sa' dābādı⁷⁰

64. Arapça*Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün*

Te' allüm yā fetā fe'l-cehlü ' ārun
Velā yerḡā bihā illā ḡimārun⁷¹

65. Beyit

İnne't-tevādu' a min şıfātıl'-müttekī
Ve bihi't-teḡıyyü ile'l-me' ālī yerteḡı⁷²

66. Beyit

' Udi' -l-merḡā ve şıf lehum devā' en
Tenālü' l-ecre min Rabb-i Ḥakīm⁷³

Bilkan, age., s. 972.

⁶⁹ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 501a; EH 502b; BDK 819b.

⁷⁰ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 501a; EH 503a; BDK 820a.

⁷¹ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 501b; EH 503a; BDK 820a.

“Öğren ey genç cehalet ardır, ona eşekten başkası razı olmaz.”

⁷² Düstür-ı Vesîm, RP 947, 502a; EH 503b; BDK 820b.

“Tevazu müttekilerin sıfatıdır, müttaki onunla yüce değerlere (ahlaklara) yükselir, kim Allah (cc) için tevazu ederse Allah (cc) onu yükseltir.”

⁷³ Düstür-ı Vesîm, RP 947, 502a; EH 504a; BDK 821b.

“Hastaları ziyaret et ve onlara ilaçları söyle, Hakim olan Allah tarafından sevaba nail olursun.”

67. Mısra

Sübhâne men lâ yecrî fi mülkihi illâ men yeşâ⁷⁴

68. Kıt'a

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Ne değli olsa rağış alma berş u afyonu

Celâleti meye ver el verirse dünyâyı

Zer ile bint-i reze ehl-i ıalb işâret eder

O 'ârife ki duya "lem" deyince "lemmâ"yı⁷⁵

69. Beyit

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

Yek vaz' ile deryâ-dili tekdîr eder elbet

Bir parmağını soğsa verir bağre küdüret⁷⁶

70. Nazm

Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Ađçesiz iremez merâma kişi

Âdeme ıol ıanat hemân ađçe⁷⁷

71. Arapça

Lev kâneti'l-etrâku fi'l- firdevsi cârâ

Terektü'l-cennete va'htertü nârâ⁷⁸

⁷⁴ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 502b; EH 504a; BDK 821a.

⁷⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP947 503a; EH 504b; BDK 820b.

⁷⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP947 503a; EH 504b; BDK 821b.

İkinci mısra, "Parmağını denize soksa, bulandırır." atasözünden iktibastır.

⁷⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP947 504b; EH 506a; BDK 822b.

⁷⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP947 505a; EH 506b; BDK 823a.

"Türkler cennette komşum olsa cenneti terk eder, cehennemini tercih ederim." Ali Çavuşoğlu, Türk Adı ve Mevlâna'daki Anlamları. Mevlâna Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2007, Sayı 1.

72. Beyit (Ebyât)

‘Āşık Çelebi Meşâ’iru’ş-Şu‘arâ ismi ile müsemmâ olan târihinde olan ba‘de’t-ta’fîli’l-mağâm bu iki beyt ile itmâm-ı kelâm etmiştir:

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

Görüp bir kimse ruyâsında bir şeb Âdem atayı
Su’âl itmiş ki neslünden midür etrâk-ı bed-peymâ
Cevâbında dimiş izhâr-ı ‘unf ile eger etrâk
Benim neslim ise benden boş olsun üç talâk Havvâ⁷⁹

73. Mısra***Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün***

Ben ta’haqquk söyledim ister tüt ister tütme sen⁸⁰

74. Beyit***Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün***

Benimle lec idüp ey jâj-ğây izhâr-ı cehl itme
Mü’eyyeddür kelâmum şavb-ı feyyâş-ı mu’kaddesden⁸¹

75. Beyit***Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün***

Güzel ta’hrîr idersin hâl u ha’tt-ı dilberi ammâ
Füsün u fitneye geldikde ey Bihzâd n’eyleysin⁸²

⁷⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 505a; EH 506b; BDK 823a.

Bu iki beyit, Meşairü’ş-Şuarâ’da Nişâni-i Sâlis maddesinde kayıtlıdır ve üç beyittir:

Düşümde dün gece cennette gördüm Âdem atayı

Didüm kâşif-i sırr-ı rumuz-ı ‘allemel-esmâ

‘Alâ’iye ile Manavgad’un çepel Türki

Beni-nev’inmidür ya’ni senün didüm didi hâşâ

Didüm lutf eyle sevkend ile kalbim mutma’in olsun

Didi neslümse ger benden boş olsun üç talak Havvâ

Meredith G.Owens, Meşairü’ş-şuarâ or Tezkere of Âşık Çelebi. London 1971, Filiz Kılıç,

Meşairü’ş-Şuarâ, İnceleme Tenkitli Metin. Ankara, 1994.

⁸⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 505a; EH 506b; BDK 823a.

Bu mısra üç defa tekrar etmiştir. Bkz. 18, 40.

⁸¹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 505b; EH 507b; BDK 823b.

76. Beyit***Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün***

Mezāk-ı kand-ı lebün hâtıra iderse huṭūr

Diyâr-ı Mıṣr'a degül Kāndehâr'e dek giderüz⁸³**77. Ebyât*****Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün***

Şa'natların ednâsını taḥşilde şâkird

Üstâda qarîn olmasa ḥod olmaya âsân

Bu kanda müyesser ola kim uḥt-ı nübüvvet

Esrâr-ı İllâhî'den olup olmaya pinhân

Fehm itmeye bu sırrı Aristo da olursa

Üstâd ki göstermeye bu fenni kemâ kân⁸⁴**78. Kıt'a**

Rindânı başıp zâhid kâbus-miṣâl

Hep nuḳlı süpürdi diyerek çâšnî ḥelâl

Arz et hünerin ḳaldıra gör meclisde

Ey laf-zen-i şan'at-ı cerr-i eṣkâl⁸⁵**79. Beyit*****Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün***

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler ḥaḳḳına

Eylemişler Râsîh'e bühtân bühtân üstüne⁸⁶⁸² Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 507b; EH 509a; BDK 825a.

Şeyhülislam Bahai'ye ait bir beyittir. Bu beytin yer aldığı gazel Nâilî tarafından da tahmis edilmiştir. Haluk İpekten, Nâ'îlî-i Kadîm Divânı. Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 151.

⁸³ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 507b; EH 509a; BDK 825a.

Bu beyit Nâ'îlî Divânı'nda şu şekilde geçmektedir:

*"Ederse kand-ı lebin hâtır-ı mezâka hutur**Diyâr-ı Mısra deĝil Kāndehâra dek gideriz"* İpekten, age. s. 227.⁸⁴ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 508a; EH 509b; BDK 825b.⁸⁵ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 508b; EH 510a; BDK 826a.

80. Kıt'a***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün***

O tıfl-ı hatt-ı nev-âmûze bugün ta'limde h'âce
 Çıkarılmış sîn ile kâfi hafîce nükte göstermiş
 Tekâzâ-yı mezîd-i hırş-ı ta'limi Efendinün
 Tırâş-ı hâmeye varınca hep göstermek istermiş⁸⁷

81. Beyit***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün***

Muhâf olmaz haqâyık müstaķil pergâr-ı 'aql ile
 Gerekdir isti'ânet hikmet-i şer' -i Muhammed'den⁸⁸

82. Beyit***Mefâ'îlün Fe'ilâtün Mefâ'îlün Fe'ilün***

O nükteler 'Arabî Fârisî ile olmaz
 Lisân-ı ehl-i muhabbet zebân-ı âşerdir⁸⁹

83. Beyit***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün***

Çabûl-ı terbiye ümmîdi ile Türk'e pend etme
 Mücevherdir cellâda cevherin izhâr eden âhen⁹⁰

84. Beyit***Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün***

Nâsa nef'i kaşd idendir hayr-ı nâs
 Nâsa nef'i olmayandır şerr-i nâs⁹¹

⁸⁶ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 509b; EH 511a; BDK 827a.

Râsih'in meşhur üstüne redifli şiirinin son beytidir. Bkz. Fahir İz, Eski Türk Edebiyatında Nazım, Küçükaydın Matbaası, C. I, İstanbul, 1966, s. 406.

⁸⁷ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 510a; EH 511b; BDK 827a-b.

⁸⁸ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 510b; EH 511b; BDK 827b.

⁸⁹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 511a; EH 512b; BDK 828a.

⁹⁰ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 512a; EH 513b; BDK 829a.

85. Beyit*Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün*

Cihân içindedir ârâ cihân-ârâyı bilmezler
 Şu mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
 Hâmîde-kadlerine rişte-i eşki taşup bunlar
 Atarlar tîr-i maqşûdı nedendür yâyı bilmezler⁹²

86. Kıt’a

Ey dîdeî esrâr bedîdâr-ı tu bînâ
 Hürşîd der-envâr-ı tu çün zerre hüveydâ
 Ey çehreî rûz ez-ruḥ-ı zîbâ-yı tu rûşen
 V’ey turrei şâm ez-ser-i zülfi-i tu muṭarrâ⁹³

87. Kıt’a

Ol ism-i a‘zam mazharı
 Hâllâk-ı ‘âlem manzarı
 Evlâd-ı Âdem serveri
 Ya‘ni Cenâb-ı Muştafâ⁹⁴

88. Kıta*Fe‘îlâtün Mefâ‘îlün Fe‘îlün*

‘Garaz-ı pîr-i çarḫı bildiḡ mi
 Aşmadan dü çerâḡ-ı şems u kâmer

⁹¹ Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 512a; EH 513b; BDK 829a.

⁹² Düstûr-ı Vesîm, RP 947, 512a; EH 513b; BDK 829a.

Hayali Bey Divanı’nda yer alan 125. gazelin 1. ve 4. beyitleridir. Ali Nihad Tarlan, Hayâlî Bey Divanı Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s.

⁹³ Nehcü’l-Bülûḡ, SH 858, 1b; BDK, 1b.

İranlı Şevket Buhârî’ye ait bir şiirdir. Bkz.

<http://www.hawzah.net/fa/magazine/magart/4693/4707/37318>.

“Ey göz sırlar seni görmekle görür
 Güneş senin nurunda zerre gibi açığa çıkar
 Ey çehre gün senin güzelliḡinle aydınlanmış
 Ey saç gece senini zülfinle süslenmiş.”

⁹⁴ Nehcü’l-Bülûḡ, SH 858, 1b; BDK, 1b.

Türbe-i Muşafâ'ya ta'zîmen
Birin aḥşam yaḳar birini seḫer⁹⁵

89. Beyit

Ve bellig teḫiyyātu'z-zekiyye dâ'imen
Li'l-ervâhi eşhâbi vâlin müdâvimâ⁹⁶

90. Mısra

Ve li'l-arḫi min ke'si'l-kirâmi naşib⁹⁷

91. Mısra

Ḥamdu li'llâh mihr ü mâhiḫ aḫladım mâhiyyetin⁹⁸

92. Kıt'a

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mef'ûlü Fâ'ilün

Minnet Ḥudâ-y-râ ki mer'â dâd ḫâḫrî
Ber sırr-ı fikr-i bıkır-i ma'ânî gümâşte
İn hem zi-luḫf-ı ü'st ki dârem ḫabî'ati
Râyât-ı necm-râ be-felek ber-firâşte⁹⁹

93. Mısra

Ḳad tunkiru'l-aynü ḫav'a's-şemsi min remedin¹⁰⁰

⁹⁵ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 2a; BDK 2a.

⁹⁶ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 2a; BDK 2a.

"İyi övgüleri, daima senin velin olan kişiye ulaştır."

⁹⁷ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 2a; BDK, 2b.

Abdülgani Nablusi'nin Divanı'nda yer alan bir mısradır. (1642-1730) "Yer büyüklerin kasesinden nasiplenir." <http://www.al-hakawati.net/arabic/civilizations/diwanindex4a55.pdf>

⁹⁸ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 2b-3a; BDK, 3a.

⁹⁹ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 3a; BDK, 3a.

"Şükürler olsun ki Allah bana öyle bir gönül verdi

Bakir anlamları düşünmek için görevlendirdi

Yıldız bayraklarını gökte dalgalandıran bir mizaca sahip olmam da onun lutfundandır."

¹⁰⁰ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858 3b; BDK, 4a.

94. Beyit

Ahter gūzešt derse n'ola her gören anı
Şahñ-ı sipihr-i behcete kefü'l-ħađıbdır¹⁰¹

95. Murabba

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Etmeden sürme-feşāñ āhımı her şeb yā Rab
Ġarażım rüşeni-i dīde-i kevkeb yā Rab
Eyle rengini-i ma' nā ile çün keff-i ħađıb
Noқта-i kil kimi zīb-i ruħ-ı maţlab yā Rab¹⁰²

96. Beyit

Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilün

R'es eger pāy-ı ū büsed müşteri bādā be-evc
V'er zeneb gerded muţı' eş hem-çü rāheş cāh bād¹⁰³

97. Beyit

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün

Keremde Muştafā şolunda ' Oşmāñ
Muħammed-nuşret u heybet-Süleymāñ¹⁰⁴

98. Kıt'a

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Ĥabbezā Āşaf-ı Cem-rütbe mekārım-perver
Ni' me-zā mihr-i münir-i ufuķ-ı ' izz ü ' alā
Ma' delet-kār keremdār merāħım-güster

“Göz hastalığınadna dolayı güneş ışığını inkâr eder.” İmam Busayri'nin Kaside Bür'e'sinde geçen bir mısradır.

¹⁰¹ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858 4a; BDK, 4a.

¹⁰² Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 4a; BDK, 4b.

¹⁰³ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858, 4b; BDK 5a.

“Baş eğer onun ayağını öperse müşteri zirvede olur
Eğer kuyruk ona tabi olursa yolu gibi yeri olur.”

¹⁰⁴ Nehcü'l-Bülûğ, SH 858 4b; BDK, 5a.

Âsumân-pāye hümâ-sāye 'ināyet-peymā¹⁰⁵

99. Kıta

Ey şer' ile muḥalled

Ve ḳavl ile mu' temed

V'ey ism ile Muḥammed

Vaşf ile Muştafā¹⁰⁶

100. Kıt'a

Lāyîḳ ne-buved ḳatre be-'ummân burden

Ḥār u has-ı şahrāy be-gülistan burden

Amma çi-kunem 'adet-i mūrân bâşed

Pāy-ı melhi pîş-i Süleymân burden¹⁰⁷

3. SONUÇ

Abbâs Vesîm'in mensur eserlerindeki manzum metinlerin incelemesini konu edinen bu çalışma, şiir ve nesrin karşılıklı ilişkilerini, özellikle mensur eserlerde nazma yaklaşma ya da nazmdan yararlanma çabasını ortaya koymaktadır. Buna göre:

- Osmanlı aydın kitleşi, dil zevkine ve geniş bir edebî kültüre sahiptir.
- Osmanlı müellifleri arasında, mensur eserlerde şiir tercihi, bir gelenek olarak algılanmıştır.

¹⁰⁵ Nehcü'l-Bülüg, BDK, 5b.

¹⁰⁶ Vesîletü'l-Metâlib, 2a.

"Ey şeriati ile daimi olan, ve sözüne güvenilen, ve adı Muhammed, Vasfı Mustafa olan"

¹⁰⁷ Vesîletü'l-Metâlib, 2b.

"Damlayı denize götürmek, çölün çer çöpünü gülistana götürmek uygun değildir. Ama ne yapayım çekirgenin budunu Süleyman'a götürmek karıncaların âdetidir." 14. yy. İran şairlerinden İbn Yemim'e ait bir şiirdir.

<http://www.vajehyab.com/dekhoda>

- Mensur eserlerin Mukaddime ve Hatime bölümlerinde manzum metin kullanımı daha yaygındır.
- Şiirler; Arapça, Farsça ve Türkçe'nin geniş sanat dili coğrafyasından alınmıştır. Bu şiirler dinî, edebî alanda önde gelen şahsiyetlere aittir.
- Şiirler, anlam ve ahengiyle yaygın kullanım alanına sahip, berceste beyit düzeyinde şiirlerdir.
- Şiirlerin çoğu "Nazm" başlığı altında verilmiştir. Beyit/ebyât başlıkları altında verilen manzum parçalar da vardır. Abbâs Vesîm, mesnevi nazım şekliyle yazılmış 52 beyitlik bir mesnevisini de eserine almıştır. Bu da şairlerin mensur eserlerin nazım açısından incelenmesi gibi farklı bir çalışma alanını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Abbâs Vesîm, *Divan*. Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi, nu: 961.

Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*. RP, nu: 946, 947.

Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, nu: 4097.

Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*. Arkeoloji Müzesi, nu: 722, nu. 726, 727.

Abbâs Vesîm, *Düstûru'l-Vesîm fî Tıbbı'l-Cedîd ve'l-Kadîm*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi, nu: EH 1821.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. SSE. 2755.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. SH. 858.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. SS. 2755.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu: 240.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu: 248/1.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Kandilli Rasathânesi Ktp. nu: 258 / 5.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Beyazıt Umumi Ktp. nu: 4646.

Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. İzmir Milli Ktp. nu: 672.

- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. İzmir Milli Ktp. nu: 726.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Edirne Selimiye Ktp. nu: 982.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Tavşanlı Zeytinoğlu Ktp. nu: 291.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Konya Yusuf Ağa Ktp. nu: 9887/15.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Raşid Efendi, ek, nu: 16788.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Kayseri Raşid Efendi nu: 245.
- Abbâs Vesîm, *Nehcü'l-Bülûğ fî Zîcî'l-Ulûğ*. Kahire, Tal'at Turkî, 42.
- Abbâs Vesîm, *Tercemeti Kitâbi'l-Bercendi Mine'l-Husûf ve'l-Küsûf*. SYB. 3486.
- Abbâs Vesîm, *Risâle fî Rü'yeti'l-Hilâl*. Kandilli Ktp. nu: 146.
- Abbâs Vesîm, *Vesiletü'l-Metâlib Fî İlmi't-Terâkib*. SSE. 2755.
- Abbâs Vesîm, *Vesiletü'l-Metâlib Fî İlmi't-Terâkib*. Millet Ali Emiri, Türkçe-Tıp, nu: 341.
- Akıncı, S. (1961). "Hekim Abbâs Vesîm Efendi". İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, 24: 695.
- Akıncı, S. (1947). "XVIII. Asırda Yaşamış Bir Hekimimiz ve Meşhur Eseri". Hayat-Tarih Mecmuası, I(2).
- Akıncı, S.(1964). "Kitâb-ı Düstûr-ı Vesîm fî Tıbbî'l-Cedîd ve'l-Kadîm'in İncelemesinden Ortaya Çıkan Sonuçlar". Yeni Tıp Âlemi, Aylık Tıp Dergisi, XIII (146).
- Akıncı, S. (1962). "Osmanlı İmparatorluğu Tıbbında Disseksiyon ve Otopsi". İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, C 25.
- Baltacı, C. (1992). "Abbâs Vesîm Efendi". TDVİA, 1: 29-30.
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî Dîvânı*. İstanbul: Meb Yayınları.
- Bursalı, T. (2000). *Osmanlı Müellifleri*. (Hzl.) Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Sabrî Şâkir (1296). *Dîvân-ı Sabrî Şâkir*. İstanbul: Elcevâib Matbaası.
- Dizer, M. (t.y.). *Kandilli Rasathânesi Yazma Eserler Kataloğu*. (1868-1988). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğan, M. (2011). *Bursalı Rahmi Divanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Füruği, M. A. (1382). *Gazelliyât-I Sa'dî*. Tahran.
- Gökmen, F. (1944). *Abbâs Vesîm. İslam Türk Ansiklopedisi*, İstanbul.
- İhsanoğlu, E. vd. (1997). *Osmanlı Astronomi Literatürü*. C I-II, İstanbul: İrcica Yayınları.
- İpekten, H. (1990). *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karatay, F. E. (1961). *Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Katalogu*. C I, İstanbul.
- Kut, G. A., Üçer H., Büyükkare, C. ve Boğaziçi, F. (1996). *University Kandilli Observatory and Earthquake Resarch Institute Catalogue of Astronomical, Astrological and Mathmatical Manuscripts I Turkish Manuscripts*, Trans., Ela-Ferrard Christopher Ulihan. Yayımlanmamış katalog, İstanbul.
- Şeyhül-İslam Arif Hikmet Bey, *Abbâs Vesîm, Düstûru'l-Vesîm Fî Tıbbî'l-L-Cedîd Ve'l-Kadîm Zahriyedeki Hal Tercümesinde*, Bdk, Nu: 4097.
- Şehsüvaroğlu, Bedi N., Demirhan A. E., Güressever, G. C. (1984). *Türk Tıp Tarihi*. Bursa: Taş Yayıncılık.
- Şeşen, R., Akpınar, C., İzgi, C. (1983). *Türkiye Kütüphaneleriİslâmî Tıp Yazmaları (Arapça, Türkçe Ve Farsça) Katalogu*. İstanbul: Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayını.
- Tuğluk, İ. H. (2007). *Abbâs Vesîm Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuman, N. (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî*. (Hzl. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Yıldırım, A. (1997). *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*. C III, İzmir.
- <http://www.aftabir.com/lifestyle/view/59615/>
- <http://misaqfans.blogfa.com/post-4.aspx>
- <http://www.al-hakawati.net/arabic/civilizations/diwanindex4a55.pdf>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This article named as “Prosaic Texts Of Abbas Vesîm And Investigating of the Poems in These Texts” is a study that confirm the poetical wording in prosaic texts, include the transcription of these texts and query the relationship between prose and poetry based on the revealed informations. This is supported by the project Adıyaman University Scientific Research Projects Coordinatorship numbered FEFBAP/ 2011-0021.

Method

Study comprise of three sections. First section comprise of life of Abbas Vesim and his studies. In this section, there are information about the life of poet, his prosaic studies, libraries that his studies exist and registry of libraries. In this section, it is benefitted from thesis of İbrahim Halil Tuğluk (2007) Ankara named, “Abbas Vesîm Efendi; Life, Studies, Literal Life, Critical Text of his Divan and its Analyse”. Second section of the study has the title of “Analyzing of Poetical Wording in Prosaic Texts Of Abbas Vesîm”. This section consists of “Thema, Poet, Poetry Style, Language and Wording”. In this section of the study that is the main section, it is focused on relationship of poetry and prose based on prosaic studies of Abbas Vesîm. Content of the relationship of poetry-prose in historical period of Classical Turkish Literature is also mentioned in this section.

Findings

Classical Turkish Literature has been formed by effect of Persian literature to a large extent and formed its own language and so had a large important period

of Turkish literature. Basic expression means of this literature is poetry. Classical Turkish poetry maintained its existence by poetry mainly from the beginning. Hegemony of the poetry is the cause of cultural factors and this case must be evaluated by taking account of these factors.

Prose has been always in the shadow of poetry for its effect and popularity. In fact prosaic texts are usually about didactical subjects just as science of religion (comment, islamic law, hadith, mysticism etc.), history, geography, astronomy, medicine and biography (tezkires), dictionary, works like explanation and travel book, letters and official correspondances. Poetry has a simple language features until 15th century due to historical and social circumstances and since 15th century it has elaborate language features especially by Tazarruname of Sinan Paşa and this tradition became much more elaborate wording until 18th century. Wording line of poetry language came to its high tide in 18th century. In addition to this it must be taken into account purpose and content bound to that purpose as well as period. Because change and progress in poetry wording differ considering contextual case just like other literal sorts.

Another feature in relationship of poetry and prose about effects, responses, structures and aesthetically attitudes that reflect to poetry wording is effort of prose wording to approach to poetry wording. This approach in prosaic works has been seen by different methods and its own features besides benefitting from the opportunities of poetry. Factors that approach prose to poetry are prosody, rhythm, harmony, repetition of voice and word – that are material of those – continuous constructions, rhythm and poetic texts in prose. These factors are used in prose wording since first period of Classical Literature. Writers who are affected by Arabic and Persian literature used some poetic texts in their works just like proverb, apothegm, wise saying by means of experience and education gained in madrasah and Islamic monastery and oral

tradition. By this implementation the writers maintain the tradition on one hand and on the other hand they implicate in their poets in prose. By this way, it has been aimed to uncover the new poems that don't exist in Divans and provide strength to idea, coincide the thought and idea with an important person's, cite a piece of poet or a couplet that is about an important person mentioned in the prose and fascinate the thoughts.

While prose has a long and monotony wording, poetry makes this wording neat and intensive expression. In fact, rhythm exists in most of the works due to being the key of poetic wording in prose. Especially in introductions where it is much more important to be literal than the content, this content is seen denser.

Relationship of poetry with metaphor provides possibility of including imaginations more than prose because of the reasons mentioned above. And this increases the interest to poetry.

There are a lot of scholar and craftsmen who came into prominence by their literal and scholarly identity in Ottoman history. Abbas Vesîm is among the people who lived in 18th century and had these features. His works must be investigated in many aspects because of these features. In this context, it is important to research poetical sections of his works about medicine and astrology that Abbas Vesîm wrote except literature in the sense of confirming poetical wording in prosaic texts and designating wording features in prosaic texts.

Poetic wordings in prose texts of Abbâs Vesîm are the shape of intensive of expression usually. Abbâs Vesîm aimed to abolish monotony wording in expression by this expression style which is basic expression style of poetry.

24 of poetic texts in works of Abbas Vesîm have been written in Persian, 57 of them are Turkish and 12 of them are Arabic. These numbers are important from the point of indicating how Turkish texts are appropriate to provide feeling and thoughts in prosaic texts and where Turkish language against Arabic and Persian languages with regard to quantity.

It is important to search the prosaic works of Abbas Vesîm who is poet of 18th century, confirm the copies, transcript of poetic sections in these works and search these works in the sense of form and content in respect to reveal the relationship of poetry and prose and struggle of utilization from poetry and approach to poetry in prose especially. According to the results got in this study, Ottoman highbrows have a language pleasure and a large literal culture. Preferring poetry in prose has been perceived as a tradition by Ottoman writers and using poetic texts in Introduction and Epilog sections of these works occurred prevalent. Poems have been chosen from the wide Arabian, Persian and Turkish geography. These poems belong to important poets in religious and literal area. Lots of these texts that have a wide using area due to its meaning and harmony and are equal with level of the most influential couple have the title of Beyit/ Ebyat (Couple) as much as Nazm (Poetry). Abbas Vesîm included in his work a mesnevi comprising of 52 couple and written in style of mesnevi. And this executes a different study area such as investigating prose of poets in terms of poetry.

Conclusion and Discussion

Studies about poetic expressions in prose are important in the sense of inferring the statistics of poetic texts in Classical Turkish prose literature and on the other hand determining the meaning in prose structured with poetry and harmony combinations and in conclusion designating the classical cultural background of Ottoman.

Last section of the study comprises of transcriptions of poems in proses of Abbas Vesîm. In this section, one hundred of texts written in various languages and poetry style have been transcribed. In which work the texts have been found and translation of Arabian and Persian poems have been shown in footnote.